

В. Попик, член-кореспондент НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського:

«Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору»

Суспільно-політичне, інтелектуальне, духовне піднесення наших днів знаменується для вчених і спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери напруженим пошуком свого місця в процесах оновлення України, шляхів ефективної модернізації галузі, прискорення розбудови інтегрованого національного інформаційного, наукового, освітнього і культурного простору, здатного бути ефективним інструментом розвитку людського капіталу, інновацій, консолідації суспільства.

Впродовж останніх років означені процеси знайшли відображення у ґрунтовних працях вчених у галузі бібліотекознавства та соціальних комунікацій; у «Бібліотечному віснику», «Бібліотечній планеті», «Віснику Книжкової палати», збірниках «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», інших вітчизняних фахових виданнях з'явилася низка проблемних статей, присвячених аналізу здобутків і окресленню невирішених проблем та актуальних завдань щодо формування сучасної стратегії розвитку бібліотечної сфери в Україні, необхідності розбудови цілісного і самодостатнього національного науково-інформаційного простору, впровадження новітніх бібліотечно-інформаційних технологій, досягнення дієвої інтеграції зусиль спеціалізованих наукових бібліотек та інформаційних центрів (О. В. Воскобойнікова-Гузєва [1, 2], І. О. Давидова [3], В. П. Жукова [4], К. В. Лобузїна [5, 6], Т. Ю. Гранчак [7], В. А. Вергунов [8], Т. І. Вилегжанїна [9], І. Г. Лобановська [10], В. І. Попик [11, 12, 13, 14]).

Активне обговорення актуальних проблем на зібраннях керівників провідних бібліотек України, на представницьких нарадах, у Міністерстві культури України, Національній академії наук України, Кабінеті Міністрів України, на наукових конференціях у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Короленківських читаннях у Харкові, Львівських бібліотечних форумах, під час заходів, організованих Українською бібліотечною асоціацією та Асоціацією бібліотек України впродовж 2014–2015 рр. засвідчили загальне прагнення до якнайшвидшого виведення вітчизняної бібліотечної справи з кризового стану, концентрації зусиль бібліотек навколо вирішення давно назрілих проблем забезпечення інтелектуальних і духовних запитів українців. Саме публічні фахові обговорення 2014 р. стали безпосереднім поштовхом до створення при Міністерстві культури України Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку бібліотек та бібліотечної справи, а також Міжвідомчої робочої групи з питань формування стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні (наказ

Мінкультури України від 10.11.14 № 960). Підготовлені Робочою групою у квітні 2015 р. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 р.), а потім, на її основі (у липні 2015 р.), проект Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» стали предметом широкого фахового обговорення (зокрема, на Львівському бібліотечному форумі у вересні 2015 р.), яке продовжується й нині.

Безперечним здобутком розробників згаданих документів є спроба по-новому, з урахуванням документів ООН, Європейського Союзу, Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, визначити місце й роль бібліотек у суспільному поступі як важливих соціальних інституцій, покликаних забезпечувати вільний і рівний для всіх громадян доступ до інформації, знань, культурних надбань, сприяти задоволенню їх освітніх потреб протягом життя, отриманню ними знань і навичок, необхідних в умовах суспільства знань, допомагати людям у реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав; як учасників формування національного інформаційного ресурсу і простору; провідників державної інформаційної політики [15].

Проект Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р., який деталізує означені вище концептуальні положення та окреслює, з різним ступенем повноти, шляхи їх реалізації, з погляду представників наукової сфери, працівників спеціалізованих наукових бібліотек, важливий тим, що акцентує увагу на необхідності розроблення і запровадження дієвої державної політики у бібліотечній сфері, спрямованої на модернізацію нормативно-правової бази та стандартів, які визначають діяльність бібліотек; досягнення стабільного фінансування і матеріально-технічного та кадрового забезпечення; сприяння інтеграції вітчизняних бібліотек у глобальне інформаційне середовище. У Проекті наголошується також на важливості прискореного впровадження сучасних інформаційних технологій, піднесення ефективності наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності, запровадження дієвих механізмів широкого втілення результатів наукових досліджень у практику, розширення участі вітчизняних фахівців у міжнародних дослідницьких програмах та обмінах. Окремо звернуто увагу на досягнення належної координації дій та співпраці між бібліотеками різних відомств, між відомствами, у чиєму підпорядкуванні перебувають бібліотеки, між бібліотеками та іншими культурними і науковими установами. У заключній частині Проекту у загальних рисах окреслюється перелік першочергових, багато разів вже обговорюваних та пропонованих Урядові бібліотечним співтовариством впродовж минулих років, заходів, необхідних для модернізації бібліотечної галузі [16].

Немає сумнівів, що підготовлений Робочою групою проект Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. може бути основою для документа державної ваги, котрий визначить шляхи подальшого реформування бібліотечно-інформаційної справи, вдосконалення її нормативно-правової бази, засади формування цільових державних програм та прийняття важливих управлінських рішень. Однак, це за умови його серйозного доопрацювання.

На наш погляд, проект Стратегії, поряд з його безсумнівними позитивами, містить цілу низку концептуальних недоліків, недоробок, які конче необхідно окреслити, дати їм принципову оцінку, і на подоланні яких у процесі доопрацювання зосередити першорядну увагу. Зрозуміло, що проект документа розроблявся, виходячи з сучасних реалій досить плачевного стану публічних бібліотек, з добрих намірів хоч мінімально модернізувати цю сферу. Але саме тому він виявився занадто традиційним для нашої динамічної доби, особливо з урахуванням прогнозованих на найближче десятиліття кардинальних наукових і технологічних зрушень.

Для нас особливий інтерес становить розгляд підготовлених документів, насамперед проекту Стратегії, крізь призму актуальних завдань інформаційного забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, розбудови національного науково-інформаційного простору, а отже – сприяння інтелектуальному, науково-технічному, інноваційному, соціальному піднесенню України.

З цього погляду, до числа проблемних місць Концепції і проекту Стратегії належить, насамперед, загальне осмислення розробниками перспективних завдань бібліотечної сфери у традиційних парадигмах «сталого розвитку», якими дійсно позначені у наш час чимало міжнародних документів – ООН, ЮНЕСКО, ІФЛА, інших наукових і культурних організацій, але які вже не відображають сутності бурхливих революційних змін, що їх несе з собою XXI ст. В принципі поняття «сталого розвитку» (sustainable development), що увійшло до широкого вжитку у матеріалах Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), було покликане визначати такий розвиток суспільства, який, вирішуючи проблеми сучасності, не ставить під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої потреби. Пізніше, перекочувавши у соціальну, наукову, культурну сфери, поняття «сталого розвитку», на жаль, дедалі більше стало тлумачитися як забезпечення необхідного й достатнього рівня розвитку «світової периферії».

Власне, для вітчизняної бібліотечної сфери вибір між світоглядними парадигмами «сталого» і «проривного» розвитку є відображенням тієї гострої боротьби, яка точиться навколо шляхів, самої моделі подальшого поступу України. Чи бути їй державою з власною розвинутою науковою сферою, з власними високими технологіями, а отже і з ґрунтовно розбудованою інформаційною інфраструктурою науки. Тобто, чи рухатиметься вона шляхом

розвитку передових країн Європейського Союзу, чи остаточно відкотитися до табору держав «третього світу», які змушені задовольнятися використанням чужих інтелектуальних надбань, чужих технологій – з усіма негативними наслідками, для яких, за світовими мірками, цілком достатньо мати більш-менш кваліфіковану робочу силу. Ми повинні розуміти, що більшість сучасних міжнародних освітніх, культурологічних, інформаційних програм ООН, ЮНЕСКО, ЄС зорієнтовані на одержання саме такого результату. Тому Україні треба шукати свої шляхи, які відповідають її власним національним інтересам.

На жаль, доводиться констатувати, що і Концепція, і проект Стратегії не лише «задля годиться» посилаються на доволі вже рутинну для нашого часу модель «сталого розвитку», але й у своїх засадничих підходах значною мірою зорієнтовані на реалізацію ідеї збереження й певної, в межах на сьогодні існуючих можливостей, модернізації широкої мережі бібліотек у дусі вже традиційних уявлень, які нині поволі сходять нанівець. Але для України, яка прагне стати органічною частиною Європейського Дому, державою з високими технологіями і розвинутою соціально-культурною сферами, цього замало, дуже замало!

Цілеспрямовано робимо наголос саме на цій проблематиці, адже останнім часом у вітчизняній практиці досить виразно виявився ухил до того, щоб дедалі більше зводити бібліотечно-інформаційну діяльність лише до завдань освітнього, культурницького спрямування, забезпечення користувачам вільного й рівного доступу до інформації. Що, власне, повною мірою і виписано у проекті Стратегії. Ми категорично не згодні з такими занадто звуженими, порівняно з реальними потребами суспільства, підходами.

Так, стосовно України нині повинно йтися вже не лише про «рутинну» інформатизацію бібліотек: 100-відсоткове забезпечення їх комп'ютерами і доступом до мережі Інтернет, розгортання електронних ресурсів, оцифрування документів і створення електронних бібліотек. Стратегічною метою повинна виступати кардинальна зміна самого характеру інформаційно-бібліотечної діяльності, піднесення її на більш високий, принципово інший, рівень, насамперед, у її науковому й науково-технічному сегменті, у питаннях упровадження високоінтелектуальних, когнітивних технологій, які відповідають вимогам нинішнього, досить швидкого й драматичного, переходу людства до шостого технологічного укладу. Цей перехід передбачає не поступовий, «сталий», а саме гостропроривний характер розвитку, що відповідає революційному характерові змін у науці, у технологіях, у виробництві й систематизації інформації, цілях та способах її використання.

Тому цілком закономірно, що на перший план у діяльності бібліотек виступають завдання забезпечення суспільства потужним консолідованим ресурсом наукової і науково-технічної інформації, вкрай необхідної для підтримки динамічних інноваційних зрушень у економіці й соціальній сфері.

Необхідно пам'ятати, що Україна вже не має часу й можливостей, та й необхідності, повністю повторювати поступово, крок за кроком той шлях, яким упродовж десятиліть рухалась бібліотечна система передових країн Європи і Америки. Ми відчутно відстали і нам бракує для наздоганяючої ходи зовсім інших інструментів, механізмів, ресурсів. Минаючи цілі проміжні етапи, українцям слід одразу орієнтуватися на найновіші досягнення, вчитися надійно прогнозувати інновації в інформаційно-бібліотечній сфері і втілювати у практику технології завтрашнього дня. Таким шляхом «проривного розвитку» йдуть, зокрема, Китай і чимало країн азійсько-тихоокеанського регіону, куди інтенсивно переміщується центр світового економічного розвитку.

На нашу думку, така парадигма на сторінках проекту Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. лише якоюсь мірою знайшла відображення, зокрема у заключних розділах, де йдеться про конкретні кроки щодо вирішення організаційних і технічних завдань. Але зроблено це не настільки випукло й послідовно, щоб стати дійсним імперативом при прийнятті відповідних рішень на державному рівні. Звідси – загроза продовження реалізації традиційних підходів до вирішення усіх актуальних проблем інформаційно-бібліотечної сфери «в межах можливого». Свого часу Іван Франко з прикрістю писав про звичку українства робити все «у межах можливого», натомість як усі досягнення світової цивілізації і культури здобуті поза тими межами» (*Закінчення у наступному номері*).

Список використаних джерел

1. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація / О. В. Воскобойнікова-Гузєва. – Київ : Академперіодика, 2014. – 359 с.
2. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / Олена Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 3–7.
3. *Давидова І.* Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / Ірина Давидова // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 8–12.
4. *Жукова В.* Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства / Валерія Жукова // Бібл. вісн. – 2014. – № 3. – С. 3–6.
5. *Лобузїна К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузїна. – Київ, 2012. – 252 с.
6. *Лобузїна К.* Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек / Катерина Лобузїна // Бібл. вісн. – 2015. – № 3. – С. 18–23.

7. *Гранчак Т.* Формування бібліотеками національного інформаційного простору в контексті реалізації державної інформаційної політики / Т. Гранчак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 26–42.

8. *Вергунов В.* Інноваційна діяльність – запорука успішного розвитку вітчизняних наукових сільськогосподарських бібліотек / Віктор Вергунов // *Бібл. вісн.* – 2014. – № 1. – С. 3–7.

9. *Вилегжаніна Т.* Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі / Т. Вилегжаніна // *Бібл. планета.* – 2013. – № 4. – С. 4–6.

10. *Лобановська І.* Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект / Інна Лобановська // *Вісн. Книжк. палати.* – 2014. – № 9. – С. 16–19.

11. *Попик В. І.* Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору / В. І. Попик // *Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розви ток.* – Київ, 2013. – С. 24–49.

12. *Попик В.* Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору / Володимир Попик // *Бібл. вісн.* – 2014. – № 6. – С. 3–7.

13. *Попик В.* Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України / Володимир Попик // *Бібл. вісн.* – 2015. – № 3. – С. 3–11.

14. *Попик В. І.* Доступ до світових ресурсів наукової інформації як складова розбудови національного науково-інформаційного простору / Володимир Попик // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2015. – № 1. – С. 70–79.

15. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua/news/3090-kontseptsiia-iaakisnykh-zmin-bibliotek-zadlia-zabezpechenniastaloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-rok> , вільний. – Назва з екрана.

16. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» : проект [Електронний ресурс] // Ліга. Закон : Главный правовой портал Украины. – Режим доступу: (http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1592.html), вільний. – Назва з екрана.

17. *Лобузін К.* Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек / Катерина Лобузін // *Бібл. вісн.* – 2015. – № 3. – С. 18 (*Попик В. Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору // Бібліотечний вісник.* – 2015. – № 5. – С. 3–6).